

LBRIS

We know
books

OYA BAYDAR

Ninge în Bizanț

VOLUMUL 1

Poarta Arborelui lui Iuda

Traducere și note de
DIANA CRUPENSKI

 UNIVERS

I

*El trece printr-o poartă secretă, prăbușită
pentru a salva sufletul pierdut al orașului,
prin Poarta Arborelui lui Iuda,
având pe cap o coroană de culoarea florii lui Iuda,
înveșmântat în haine sângerii,
rănile lui sunt de culoarea florii arborelui lui Iuda.
Pe urmele unui călugăr eretic,
el se îndreaptă spre înțelepciunea sacră.*

Pe urmele acelor rânduri magice, scrise cu sute de ani în urmă într-o mănăstire, poate ca o farsă istorică sau ca o răzvrătire împotriva destinului a unui călugăr ai cărui ochi își pierduseră strălucirea după ani de zile petrecuți copiind nenumărate texte sacre, m-am întors în orașul pe care îl părăsisem în copilărie în căutarea Porții Arborelui lui Iuda.

Tatăl meu nu spunea niciodată că este orașul *pe care l-am părăsit*; spunea întotdeauna că este orașul *din care*

am fost exilați. „Acolo este adevăratul nostru pământ. Tărâmul strămoșilor noștri. Când au sosit ei, noi eram deja acolo de două mii de ani.“

Când spunea „ei“ se referea la turcii musulmani despre care învățasem la școală, turcii despre care învățasem la școală cu un pic de teamă, dar mai ales cu admirație; erau conduși de Mehmed Cuceritorul, sultanul care poruncise ca flota lui de corăbii să fie transportată pe uscat și adusă pe apele Cornului de Aur și care a ras de pe fața pământului orașul Bizanț pentru a împlini visul turcesc. Pe vremea copilăriei mele, „ei“ erau clienții tatălui meu, prietenii mamei, vecinii noștri, colegii de școală și prietenii mei de pe insulă.

Aveam paisprezece ani când ne-am îmbarcat la docurile din Karaköy pe vasul englezesc care urma să îmi ducă familia în Lumea Nouă. Era în ultimele zile de vară. Mama purta o rochie albă de in care părea să-i reflecte luciul părului și strălucirea ochilor negri. Cu o mână le făcea semne de adio unchiului Dimitri și mătușii Irene, în timp ce cu cealaltă încerca să o împiedice pe micuța Mariana să se cațare pe balustradă. Inelele cu rubin, diamant, smarald și jad pe care le purta peste mânușile albe din dantelă străluceau pe mâinile ei delicate și grațioase. Tatăl meu se ștergea la ochi în timp ce se prefăcea că își curăță lentilele ochelarilor cu batista albă de mătase pe care o ținea întotdeauna în buzunarul din stânga al hainei lui elegante de in. Și mătușa Irene ținea în mână o

batistă de mătase cu care își ștergea nasul și ochii. Îmi amintesc că am fost cuprins de groază și mi s-au încețoșat ochii când vaporul a sunat de două ori scurt și de două ori lung din cornul de ceață și apoi a ridicat ancora. Ce ia cu el un adolescent căruia abia i-a mijit puful deasupra buzei de sus atunci când își părăsește orașul natal? Ce lasă în urmă? Ce mirosuri, ce gusturi, ce culori, ce amintiri duce cu el? Pe care decide să le lase în urmă?

Istanbulul era mirosul de rumeguș, de rășină, de lac, de aloe, de pește prăjit, de alge și de iasomie. Era trandafirii galbeni agățători, mimozele și tufele de iasomie din Büyükkada, florile arborilor lui Iuda din păduricea din Beylerbeyi, căpșunile roz parfumate de pe pantele din Arnavutköy. Era mirosul taxiurilor galbene care aglomerau drumurile de la Taksim la Teşvikiye. Era răcoarea umbrită a Marelui Bazar, aroma apetisantă a chifteluțelor pe grătar în faimoasele restaurante din Sultanahmet, mirosul de midii prăjite în faimosul Çiçek Pasajı, era *kokoreç*¹ și bere, toate amestecate cu mirosul slab de urină... Era, de asemenea, mirosul amintirilor dulci-amăruie ale iubirii nedeclarate a unui băiat pentru o fetiță cu părul lung și blond, într-o fustă înfoiată.

Motivul pentru care am plecat în America cu vaporul, nu cu avionul, trebuie să fi fost mulțimea de valize

¹ *Kokoreç* – specialitate culinară specifică Balcanilor și Anatoliei, făcută din intestine de oaie înfășurate în jurul unei umpluturi din măruntaie tocate și condimentate.

pe care le luaserăm cu noi și cufărul greu pentru care tatăl meu a trebuit să plătească numeroase bacșișuri consistente peste tot, de la vameși la personalul de pe vapor, astfel încât să rămână nedesfăcut. Ne-am lăsat o parte dintre lucruri, câteva cărți și haine de valoare, la mătușa Irene, dar am luat toate obiectele de care nu puteam suporta să ne despărțim: pentru mama, erau rochiile, paltoanele și blănurile ei de la faimoasele case de modă pariziene, rochia de mireasă pe care îi plăcea atât de mult să o etaleze, al cărei voal cântărea patru kilograme, brodat cum era cu paiete și perle, o cutie de bijuterii încrustată cu perle, o cutie de cusut antică delicat sculptată, setul de masă din porțelan de Limoges, vasele chinezești și statuetele scumpe; pentru tatăl meu, o valiză plină de documente și o antologie a clasicilor greci în douăzeci și patru de volume, care erau doar ale lui, o cutie întreagă numai cu pălării, o altă valiză plină de fotografii de familie și, scoase din rame și ascunse cu grijă pe fundul celei mai mari valize, niște tablouri de preț, inclusiv lucrări de Şeker Ahmed Paşa, Ayvazovski, Fausto Zonaro și un Matisse despre care am aflat mai târziu că era un fals. Pentru Mariana și pentru mine, erau jucării, haine, covoare persane din mătase fină, covoare de rugăciune indiene, un păun împăiat și, din nou, ascunse pe fundul valizei printre haine, fragmente de mozaicuri bizantine, vase de lut decorate și statuete de marmură descoperite în timpul

săpăturilor arheologice, precum și tot felul de alte obiecte a căror valoare nu o puteam înțelege în copilărie, dar care mai târziu ne-au permis să ne păstrăm stilul de viață cu care eram obișnuiți fără a fi nevoiți să vindem bijuteriile mamei.

Tatăl meu provenea dintr-o familie de anticari. Casa noastră de vară de pe insula Büyükada și casa din Nişantaşı erau pline de antichități. Mama puneă adesea stăpânire pe câte un obiect pe care tatăl meu îl aducea acasă. „În niciun caz n-am să te las să vinzi asta“, spune ea. Tatăl meu, un bărbat scund, dolofan, chel și prematur îmbătrânit, își arăta dragostea pentru tânăra și frumoasa lui soție așezându-i la picioare minunatele antichități prețioase. Îmi amintesc atelierul și depozitul din piața de vechituri din Kuledibi și magazinul din Marele Bazar. Ca să mă pot obișnui cu ritmul și cu modul de lucru al meseriei, tatăl meu îmi dăduse voie să lucrez câteva zile pe săptămână în atelier sau în magazin în timpul vacanțelor școlare. Joia era ziua când mergeam în Kuledibi și intram pe o ușă modestă care ascundea un tezaur de comori neprețuite. Atelierul de reparații al tatălui meu, în care își depozita numeroasele obiecte de valoare pe care le cumpărase de-a lungul anilor de la contrabandiștii de antichități din toată Anatolia, se afla în colțul din stânga al micii curți. Tata se închidea adesea într-o cameră separată, cu o intrare secretă care era întotdeauna încuiată, aflată în spatele

depozitului unde era pusă mobila veche pentru reparații. Aici erau păstrate icoanele, mozaicurile, ceramica antică, lămpile, plăcile de marmură și statuile excavate din siturile din Troia, Efes și, bineînțeles, din Istanbul, precum și din multe alte locuri ale căror nume nu le știam.

Aveam doisprezece ani când am descoperit secretul acelei încăperi a cărei cheie credeam că o avea doar tatăl meu. Plecasem de la școală mai târziu decât de obicei, pentru că avusesem activități suplimentare. M-am hotărât să mă opresc la atelierul de reparații din Kuledibi și să merg acasă împreună cu tata. Uitasem cu totul că el plecase în Anatolia pentru a cumpăra niște obiecte. Adoram atelierul; mirosul de lemn și de lac, baladele vechi cântate de reparatori și meșteșugari în timp ce lucrau, ucenicii mult mai înalți decât mine și, în special, tablourile. Tablourile și icoanele... Încă nu se terminase ziua de lucru, dar ușa de la intrare, care de obicei era mereu deschisă, chiar și iarna, pentru a lăsa să iasă pulberea de lemn și mirosul greu de lac, era în ziua aceea închisă. Niciunul dintre sunetele familiare – bătăi de ciocan, zgomot de rindea, cântecele muncitorilor, clinchetul lingurițelor cu care amestecau în paharele cu ceai – nu se auzea dinăuntru. Era mijlocul iernii, când zilele erau scurte, iar întunericul începuse deja să învăluie orașul. Străzile erau goale și majoritatea magazinelor erau închise. Totuși, atelierul nostru își încheia

întotdeauna ziua ceva mai târziu, indiferent dacă tatăl meu era acolo sau nu. Simțeam că ceva nu era în regulă. Cu inima strânsă, m-am hotărât să deschid ușa. M-am sprijinit de ea. Nu fusese bine închisă, așa că am împins-o cu toată puterea și am forțat-o să se deschidă. Lumina era slabă înăuntru. Nu se vedea nimeni. Un impuls de nestăpânit m-a făcut să mă îndrept, mergând tiptil, spre dulapul antic în spatele căruia se afla intrarea în camera secretă. Dulapul fusese mutat într-o parte, iar ușa din spatele lui era ușor întredeschisă. Fără să fac niciun zgomot, am aruncat o privire înăuntru.

În lumina slabă a soarelui la apus care intra prin grătiile de fier ale ferestrei cu geamul mat, am văzut o femeie goală, mai frumoasă și mai fermecătoare decât orice icoană, comoară antică, statuie, statueta, portret sau tablou, întinsă pe un divan vechi. Un bărbat era aplecat deasupra ei. În lumina slabă a acelei încăperi, corpul femeii strălucea într-un halou alb eteric. La început, am crezut că era o statuie de marmură pe care o cumpărase tatăl meu, dar apoi mi-am dat seama că femeia aceea era mama. Gemea și își răsuca șoldurile ca de marmură, implorându-l pe bărbat să i-o „bage mai adânc, mai adânc“. Eram oripilat și totuși transportat. L-am auzit pe bărbat spunând: „Târfa mea mică, târfulița mea, poponarul ăla de bărbatu-tău nu ți-o bagă destul de adânc?“. Am vrut să mă uit în continuare, dar apoi am simțit un junghi brusc în stomac. Am crezut că o să

vomit. Mi-am dus mâna la gură și am încercat să ies pe vârfuri din cameră cât mai încet posibil, dar am reușit cumva să răstorn o vază în drum spre ieșire. De îndată ce am ajuns afară, am vomitat violent și apoi am început să alerg cât de repede am putut. Am urcat fără suflare până la Yükksekaldırım și apoi am luat-o spre Tünel, unde am sărit într-un tramvai care tocmai pleca. Tot corpul îmi ardea și simțeam că șarpele care se răsucea și se zvârcolea în mintea mea cobora spre stomac și urca înapoi spre gură. Încă o dată, mi s-a făcut greață și am sărit din tramvai la prima stație. Am alergat acasă și i-am spus servitoarei care mi-a deschis ușa că mi s-a făcut rău la școală. M-am dus în dormitor, m-am vârat în pat, încă în uniforma de școală, și mi-am tras pătura peste cap.

Trupul gol al mamei era cea mai frumoasă statuie pe care o văzusem vreodată în magazinul tatălui meu. Chipul ei, scâldat într-o luminescență ciudată, ridicat și îndreptat spre bărbatul aplecat asupra ei, era mai plin de sens și mai sacru decât orice portret sau reprezentare a Fecioarei Maria pe care o văzusem vreodată.

Dacă nu aș fi văzut-o, în ziua aceea fatidică, pe mama mea goală făcând dragoste cu tâmplarul chipeș cu ochi verzi din Hemșin în încăperea secretă din atelier, probabil că n-aș fi venit la Istanbul, după mulți ani, în căutarea Porții Arborelui lui Iuda. Legăturile profunde din meandrele memoriei, incidente și emoții care par de neînțeles și ne semnificative la prima vedere, lumea

complicată creată în subconștientul nostru de amintirile cețoase ale copilăriei, predestinarea despre care credem că e rezultatul liberului arbitru și al alegerii... Firele întrepătrunse ale vieții mele, formele profunde și înșelătoare din numeroasele tablouri pe care am petrecut ore întregi contemplându-le, corpul gol al mamei culcat printre statui ca o Venus de marmură și respingerea profesiei de contrabandist de antichități a tatălui meu pentru a urma o carieră în bizantinologie – toate acestea m-au adus aici, la Poarta Arborelui lui Iuda.

De la primele ziduri ale Bizanțului până la fortărețele impunătoare construite de nimeni altul decât Iustinian însuși, cunosc fiecare dintre faimoasele ziduri ale Constantinopolului. Au fost momente în timpul prelegerilor pe care le țineam când m-am întrebat de ce îmi păsa de ele. *Care este rostul tuturor acestor lucruri?* îmi spuneam. *De ce îmi pasă? Poate că am propriile mele motive, propria mea obsesie personală, dar de ce învață acești tineri despre asta? În timp ce ne îndreptăm spre noul mileniu, la ce vor folosi în lume cunoștințele lor despre zidurile Constantinopolului?* Cu toate acestea, îmi plăcea munca mea. Să aflu unde și când a fost creată o anumită icoană, să fiu primul care examinează un mozaic ce nu mai văzuse lumina zilei de secole, să dezgrop un nou manuscris într-un loc neașteptat și să lucrez la el zile întregi în speranța de a face lumină asupra unui aspect legendar – mai degrabă decât real – al

istoriei, toate acestea îmi dădeau o plăcere și o satisfacție despre care se poate spune că era aproape senzuală prin natura sa. Într-o zi, soția mea, pe care am cunoscut-o pe când studiam istoria artei la New York, mi s-a plâns că o neglijam. „Îți petreci atât de mult timp și energie făcând dragoste cu icoanele și manuscrisele tale, încât nu îți mai rămâne nimic pentru mine.“ Câțiva ani mai târziu, s-a îndrăgostit de un italian și m-a părăsit, pe bună dreptate, presupun.

Sexul nu a jucat niciodată un rol important în viața mea. Nu că ar fi ceva în neregulă cu mine; sunt un bărbat sănătos, dar încă din adolescență, nu am fost niciodată unul dintre acei bărbați aflați într-o perpetuă căutare a satisfacției sexuale. Încă de la primul meu vis erotic, singura imagine care a reușit vreodată să-mi aprindă dorințele sexuale a fost cea a corpului strălucitor al mamei mele în lumina slabă a camerei secrete și gemetele ei: „Mai adânc, mai adânc“. Atât de mare era rușinea pe care mi-a provocat-o în copilărie, încât odată, când m-am trezit după ce ejaculasem, stârnit de aceeași imagine, mi-a venit să tai de la rădăcină organul pe care îl consideram vinovat de căderea mea în păcat.

Poate că acesta este motivul pentru care îmi place atât de mult munca mea. Dezvăluirea secretelor îngropate ale trecutului este cumva purificatoare și mă face să mă simt curățat de păcatele mele. Găsesc liniște și împlinire în icoane care sunt departe de lumea dorinței

și a senzualității, în texte religioase în care pasiunile sunt sublimite, în poeme ale unei credințe cu care nu am nicio legătură personală. Când am găsit poemul, eram în mijlocul unei piețe de carne urât mirositoare din Alexandria, unde sângele animalelor sacrificate curgea pe jos, iar măruntaiele atârnav în aer de cârlige de fier, și scotoceam printre manuscrise bizantine vechi, printre teancuri de tomuri și cărți vechi îngrămadite pe podeaua uneia dintre camerele secrete ale unui magazin care vindea rochii stridente de dansatoare din buric, costume de magician de doi bani, tamburine, instrumente muzicale și cățuie de ars tămâie care promiteau cele o mie și una de secrete misterioase ale Orientului. Spre deosebire de alte texte din epocă, poemul era scris într-o greacă mai apropiată de limba cotidiană a Bizanțului. Era ca și cum poemul ar fi fost inserat în secret într-unul dintre textele principale ale unei lucrări numite *Viețile sfinților bizantini*, o scriere de mare însemnătate în literatura bizantină. Poemul era ca un puzzle, o capcană, un comunicat secret și misterios care fusese trimis în mod deliberat unui destinatar aflat în viitorul îndepărtat. Limbajul, forma, conținutul, chiar și scrisul de mână – nimic din toate acestea nu se potrivea cu restul textului de pe pergament. Era un adevărat poem, cum nu mai văzusem niciodată în literatura bizantină, din care mare parte e formală, repetitivă și foarte stilizată. Scrisul era neobișnuit și

LBRIS

We know
books

OYA BAYDAR

Ninge în Bizanț

VOLUMUL 2

Fără casă, fără rădăcini

Traducere și note de
DIANA CRUPENSKI

 UNIVERS

I

—[^] ți amintești? Ne-am întâlnit prima dată la Paris, acum zece ani, la un simpozion despre influențele islamice asupra artei bizantine. Îmi amintesc ce mi-ai spus atunci. „Când Bizanțul era încă în picioare, nu se numea pe sine însuși Bizanț. Numele a fost creat la sute de ani după prăbușirea acestei civilizații mitice – sau a acestui mit al civilizației, dacă preferați. O civilizație care a fost înconjurată și asediată de necunoscut.“ Când te-am auzit spunând asta, m-am gândit că ar trebui să văd ce-i cu tipul care vorbise. Avea ceva de spus, de oferit. Și ai dreptate. Mitul și realitatea s-au împletit atât de complicat în Bizanț și Constantinopol, încât este imposibil să surprinzi adevărul pur, dacă există așa ceva, desigur. În timp ce istoria altor orașe este înfrumusețată și mitizată, în cazul acestui oraș se întâmplă contrariul. Aici, miturile au devenit istorie. Timp de două mii șapte sute de ani, acest oraș a fost un tărâm al miturilor și al legendelor, al credințelor și al dezmințirilor, un tărâm al

misterului și al poeziei. Chiar și astăzi, aici pot fi găsiți adepți ai tuturor credințelor. Știi la fel de bine ca mine că miturile au nevoie de credințe pentru a supraviețui și a se dezvolta, la fel cum credințele nu se pot lipsi de mituri. Istanbulul nu este un oraș al rațiunii, prietene, ci un oraș al credințelor, motiv pentru care pozitivistii noștri iluminiști și post-iluminiști l-au ținut întotdeauna la distanță. Chiar și acum, ei privesc orașul cu neîncredere. Istanbulul nu este ca Ankara, un oraș construit cu riglă și raportor și guvernat de cele șase săgeți și de liniile drepte și neiertătoare ale Republicii. Spiritul Istanbulului va rezista întotdeauna și va sfida mereu încercările de a-l descifra.

Ori de câte ori vorbea, Mete, prietenul meu despre care știam că era la fel de captivat de Istanbul ca mine și că iubea orașul la fel de mult, dacă nu chiar mai mult, adăuga întotdeauna un strop de poezie și metafore romantice în discuțiile noastre. Străbătuserăm tot orașul, mergând din ușă în ușă, din birou în birou și din cabinet în cabinet, solicitând acces la anumite biblioteci și arhive unde speram să găsim manuscrise și documente clasificate, indisponibile în Occident, așa că, în timp ce așteptam ca documentația și semnăturile să fie procesate și livrate, am decis să vizităm Hagia Sophia, Biserica Înțelepciunii Sacre, cel mai cunoscut templu din oraș și un monument esențial pentru trei sisteme de credință majore.

— În acest oraș, credințele se întâlnesc. Se ating, se privesc în ochi, apoi se ciocnesc și încearcă să se nimicească

una pe alta. Rădăcinile credinței monoteiștilor din acest oraș pot fi găsite în aceleași zeități păgâne pe care au fost întotdeauna atât de dornici să le condamne, să le defăimeze și să le distrugă. Este posibil ca masele să nu fie conștiente de acest lucru, în timp ce aceia care o fac aleg în mod convenabil să uite. Conducătorii și suveranii folosesc forța, opresiunea și moartea pentru a-și impune propriile credințe asupra orașului. Frumoasele cuvinte toleranță și bunăvoință, pe care adoră să le rostească și pe care noi toți adorăm să le auzim? Nu există nicio substanță în niciunul dintre ele. Puterea – și sistemul de credințe aferent ei – care cucerește orașul încearcă întotdeauna să îi subjuge și, în cele din urmă, să îi elimine pe cei cuceriți. Învingii se adună doar în tabăra rezervată celor învinși. Pentru ca orice fel de toleranță să existe, sunt necesare identități stabile și stabilite, cu fundamente de convingere și conștiință de sine solide ca piatra. Dar adevărul este că locuitorii acestui oraș vor fi întotdeauna străini unii de alții. Orașul îi acceptă pe toți, dar apoi îi transformă pe toți cei care locuiesc între zidurile sale în străini.

Mă obișnuisem cu felul lui de a vorbi, fiindcă lucram împreună de ani de zile. Felul lui de a gândi cu voce tare putea fi frustrant sau chiar iritant pentru alții, dar era modul lui de a trece prin vastul sistem de gânduri din mintea lui. Dacă nu era impresionat de un gând sau de o idee, era cunoscut pentru faptul că se muștra singur cu

voce tare, strigând: „Ce prostie absolută, Mete! Prostiile! O prostie totală! Doar pentru că sună bine, asta nu înseamnă că e o perlă strălucitoare de înțelepciune!“. Cu toate acestea, atunci când reușea să se gândească la o idee sau la o propunere și, în cele din urmă, să o pună pe hârtie, rezultatele erau deseori surprinzător de originale, ba chiar la limita geniului, deși unii dintre colegii săi îi găseau stilul și modul de exprimare un pic prea sofisticate din punct de vedere lingvistic pentru gustul lor.

— Atunci înseamnă că sunt cel mai autentic dintre străini, am răspuns. Sunt un străin în orice alt oraș din lume, așa cum sunt și aici. Oriunde mă duc, sunt un străin. Nu contează unde mă aflu – America, Franța, Grecia, Europa, oriunde. De fapt, dacă mă întrebi pe mine, sunt un străin în Grecia mai mult decât oriunde altundeva.

Râsul lui puternic și zgomotos a răsunat în jurul cupolei din Hagia Sophia.

— Ești un adevărat *palikaria*, nu-i așa? Întreaga ta identitate este construită pe alteritate, Teo. Trebuie să te împaci cu străinul din tine. Trebuie să fii în acord cu tine însuși.

Fără niciun motiv, m-am gândit la Derin. Nu o mai văzusem de ceva timp. Ülkü îmi spusese odată că se întorsese la Lausanne pentru a susține niște examene și pentru a pune la punct detaliile disertației sale. „Când se întoarce, o să se mute în zona lui Kerem Ali ca să facă, spune ea, munca de teren pentru disertație, deși, dacă mă întrebi pe mine, este un pretext destul de șubred“,

spusese ea. Derin nu mă anunțase de decizia ei de a pleca și nici nu venise să își ia rămas-bun. Bănuiam că era încă supărată pe mine fiindcă îi respinsesem avansurile – sau asta înțelesese ea –, dar era clar o confuzie la mijloc. Și nici eu nu o ajutasem, pentru că nu prea mă exprimasem clar în fața ei. Era aceeași problemă care mă făcea mereu să mă simt teribil de inconfortabil și vinovat ori de câte ori mă gândeam la ea...

Exact asta încearcă Derin, mi-am spus. *Vrea să fie ea însăși*. Reacția lui Mete m-a făcut să-mi dau seama că gândisem cu voce tare și că vorbeam singur.

— Mi-am adus aminte – ce mai face fata bietului Arın Murat? Se pare că nu mi-ai urmat sfatul de a fi cu ochii pe ea.

— Și-a găsit pe cineva. Cred că a găsit ceea ce căuta, sau cel puțin așa crede ea. Se pare că vrea să se mute într-unul dintre cartierele de mahala, pentru munca ei sociologică de teren. Are un iubit într-una din aceste zone defavorizate. S-ar putea să ți-l amintești, de fapt. Era cu ea în ziua aceea la hotel. Tocmai aterizasem în Istanbul.

— A, îmi amintesc foarte bine. Mi s-a părut mie că era vorba de ceva romantic. Ea se interesa brusc de subiecte care până atunci nu o preocupaseră sau nu o interesaseră niciodată. Și apoi a fost acea întâlnire pe care a insistat să o aibă cu Turgut Ersin. Dintr-odată, vorbea doar despre oamenii care dispăreau în timp ce se aflau în custodia poliției și despre condițiile din închisori și

despre noua politică penitenciară care transfera deținuții din secțiile deschise în celule izolate și despre cum asta era o încălcare gravă a drepturilor omului. Am să-ți spun un lucru, prietene, și anume că intuiția rareori mă dezamăgește. Simțeam că se întâmplă altceva în spatele scenei. De fapt, acesta este singurul motiv pentru care am fost de acord să aranjez întâlnirea, ca să n-o supăr pe Derin. Altfel, de ce să fi făcut asta? Dacă există un lucru pe care nu-l pot înghiți, sunt declarațiile goale de revoltă, ipostazele grandioase, dar pompoase și nesemnificative. Adică, uită-te la puștiul ăla cu care era. Nu prea avea clasă, nu-i așa? Dar, din nou, cui îi pasă? De frumos, e frumos. Cine suntem noi să stăm aici și să judecăm? Deci asta face acum fiica bătrânului Arin, nu? Doamne, ce încurcătură teribilă! Dar presupun că ar trebui să o admirăm pentru hotărârea ei, nu? Bravo ei.

Apoi Mete a adăugat, gânditor:

— Nu-i va fi ușor, să știi, să afle adevărul din spatele morții tatălui ei. Ea îl adora. Nu era o dragoste obișnuită. Probabil crede că i-ar putea păstra cumva amintirea vie prin cercetarea adevărului asupra morții sale, dar căutarea ei se pare că a căpătat o cu totul altă dimensiune.

— Crezi că vom reuși să găsim poarta asta, Mete? am întrebat.

Întrebarea părea să fi apărut din senin, aparent fără legătură cu subiectul discuției noastre, dar un om cu inteligența lui nu avea nicio problemă să urmărească o astfel de întorsătură bizară a conversației.

— Nu știu dacă noi putem, dar știu că tu poți. Eu nu prea pot face mare lucru. Sunt aici doar ca să te ajut. Cât despre ce te așteaptă de partea cealaltă, când vei găsi poarta, nu pot să-ți spun. Dacă mă întrebi dacă merită să o cauți, răspunsul este mai mult ca sigur da.

M-a condus, ținându-mă ușor de braț, până la un colț al bisericii vechi și mari și mi-a arătat faimosul mozaic cu împărații Constantin și, respectiv, Iustinian oferind orașul Constantinopol și Hagia Sofia Fecioarei Maria așezate cu pruncul Iisus în poală.

— Totul este un simbol, a spus el. Viața interioară a omului gânditor, a lui *homo sapiens*, este un sistem de simboluri. Acest mozaic, de exemplu; pe lângă semnificația mozaicului în ansamblul său, fiecare piesă individuală care formează detaliile are propriul său înțeles. Fie că este vorba de păgânism sau de monoteism, de budism sau de șamanism, de marxism sau de nazism, de naționalism sau de internaționalism, toate sistemele de credință, fie că sunt ideologice sau religioase, comunică prin intermediul simbolurilor; ele conving și ademenesc cu ajutorul simbolurilor. Iar oamenii sunt gata să își scoată ochii unii altora pentru aceste simboluri și în numele lor. Credințele creează simbolurile, dar acestea ajung în scurt timp să fie mai importante decât credința. Atât de mare este nebunia omenirii, încât, în cele mai multe cazuri, nu pentru credință se războiesc oamenii, ci pentru simboluri.

Se înroșise la față, entuziasmat de propriile-i cuvinte. M-a luat din nou de braț și m-a condus spre intrarea principală.

— Aici... ridică-ți capul și privește mozaicul de acolo, din timpan. Vezi figura cu aureolă de acolo, în veșminte purpurii cu falduri, îngenuncheată în fața figurii lui Hristos? Acela este împăratul însuși. După cum bine știi, dreptul de a purta veșmintele purpurii imperiale era rezervat porfirogeneților, celor cu sânge regesc. Cu alte cuvinte, doar împăratul și familia sa aveau acest privilegiu, iar pedeapsa pentru orice om de rând care era prins purtând culorile imperiale era nici mai mult, nici mai puțin decât execuția. Vezi? Eșarfa asta de mătase purpurie este suficientă pentru a ilustra faptul că nu realitatea contează, ci simbolurile care o reprezintă. La urma urmei, ce vedem noi aici? Purpuriu, sau *erguvani*, așa cum este adesea culoarea asta numită în turcă. Ei, este pur și simplu o culoare. Personajul care îngenunchează în fața lui Hristos în acest mozaic este chiar Leon al VI-lea, Leon cel Înțelept. Astfel, puterea de pe pământ se înclină în fața puterii cerești... Gândește-te la epoca iconoclasmului. Cei care continuau să își venereze idolii erau obligați să renunțe la credința lor, iar cei care nesocoteau edictul erau adesea uciși, după ce trecuseră prin chinuri de nedescris. Nici măcar clerul nu a putut să scape de aceste orori. Cu toate astea, oamenii își purtau în continuare icoana sacră personală în inimi și, în cele din urmă, forța

icoanelor a învins. Așadar, vezi, omul nu este o ființă gânditoare. După părerea mea, omul este o creatură a simbolurilor și a semnelor.

Culoarea purpurie a veșmintelor împăratului prosternat era cu adevărat uimitoare, sau cel puțin așa mi s-a părut mie. Inviolabilitatea sacră a formei și a nuanței, profunzimea și puterea simbolurilor și credința din care își trăgeau forța... Cu câteva luni în urmă, se întâmplase să mă aflu în Sultanahmet, în centrul orașului, un loc unde se adunau adesea mulțimi mari pentru a protesta, și urmăream de la distanță un miting politic care avea loc acolo. Era o zi de vineri și un grup mare de bărbați bărboși, cu fețe încordate și tensionate, mulți dintre ei purtând bandane verzi simbolice, ieșeau din moschee după rugăciune. Degetele lor arătătoare – simbolizând unicitatea lui Dumnezeu – erau ridicate în semn de sfidare, într-un gest care mi s-a părut amenințător, iar urletele lor de *Allahu akbar* umpleau aerul. Altă dată, Ülkü și cu mine ne plimbam pe faimoasa stradă Istiklal spre Taksim, un alt loc de adunare notoriu, când ne-am trezit în mijlocul unei mulțimi de tineri protestatari. Își țineau mâinile în sus, fie strânse în pumn, fie făcând semnul V, în timp ce se apucau să spargă vitrinele magazinelor strigând *Trăiască lupta revoluționară și Hasta la victoria*. Mulți dintre protestatarii din ziua aceea purtau și ei bandane, doar că, de data aceasta, erau roșii ca sângele, cu stele galbene.